

הצ' אמנים צריך שהאדם ישתדל לשמוע ברכות מאחרים

(הרמ"ז)

אור תורה

ויאמר אליהו התשבי מתשבי
גלעד אל אהאב חי ה' אלהי
ישראל אשר עמדתי לפניו
אם יהיה השנים האלה
טל ומטר פי אם לפי דברי.
(מלכים א' יז)

קום לך צרפתה אשר לצירון
ושבת שם הנה צייתי שם
אשה אלמנה לכלקלק.
(מלכים א' יז)

ויהי ימים רבים ודבר ה' היה
אל אליהו בשנה השלישית
לאמר לך הראה אל אהאב
ואתנה מטר על פני האדמה.
(מלכים א' יח)

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב
את השמים לתת מטר ארצך
בעתו ולקרבך את כל מעשה
ידך והלוית גוים רבים ואמה
לא תלזה. (דברים כ"ב)

ויזכר אלהים את רחל וישמע
אליה אלהים ויפתח את
רחמה. (בראשית ל"ב)

וידעתם כי אני ה' בפתחי את
קברותיכם ובהעלותי אתכם
מקברותיכם עמי. (יוחאל ל"א)

פותח את ידך ומשיב על כל
תי רצון. (תהלים קמ"ט)

מפתחות חיה יולדת וגשמים

פתחא דסוגיא

אלו הג' אוצרות הטובות הם כולם מענין אחד מעין בריאה חדשה, כי הגשם מוליד כל תולדות הארץ, וידוע כי בארץ הם כלים ונרקבים, והגשם מחיה אותן להוליד ולהצמיח, וכן לידת האדם הוא בגדר בריאת יש מאין, וכן תחיית המתים, כמו שנאמר ויציצו מעיד כו', ומפני זה אין יד שליח שולטת באוצרות האלו, והם בידו של יוצר הכל. ובוה יש ליישב קצת קושיית התוספות מקרא דפתח ה' כו', דלא חשיב אלא אלו שהם מענין אחד ומפלאי יוצר בראשית, ואין בכח הבריות להשיג נפלאותיו, כמו שנאמר בגשם עושה נפלאות ואין חקר (קדן אורה תענית ב.).

ביאורא דתלמודא

בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא – משל הוא לפי שהיה המטר תלוי בו והוא היה ממונה עליו, וכיון שנשבע שלא להיות מטר, והלך לו דומה לאדם שנסגר אוצרו במנעול ונטל מפתחות בידו (יד רמ"ה). **שלוש מפתחות לא נמסרו לשליח** – רצה לומר שלא נמסרו לשליח להיות השליח עושה מה שהוא חפץ בלי רשות הקדוש ברוך הוא. ותדע שהרי מצינו אפילו הנהו שלש מפתחות שנמסרו למלאכים, כמו אף ברי שר המטר ולילה על ההריון (באר שבע). **חיה גשמים ותחיית המתים** – דשל חיי הוא לפקוד עקרות דהיינו בני, ושל תחית המתים הוא חיי, ושל גשמים הוא מזוני, והם באים משפע שם הקדוש ברוך הוא לישראל בלא אמצעות מזל ושליח, אכן זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים וישראל שרויים על אדמתם, שאז נשלם [שם] ה' במלואו (קדן אורה). על אוצרו של הקדוש ברוך הוא יש מפתחות, ומסרם ליד שלוחים הממונים, אבל שלש מפתחות יש לו בידו, שלא מינה שליח עליהם, וקאמר הקדוש ברוך הוא לאלהו אותם שלש מפתחות עכבתי בידי מבראשית ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך שעשיתי ממונה על אחת מהם, ועתה תשאל מפתח שני - **יאמרו שנים ביד תלמיד ואחד ביד הרב** – (רש"י). **דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה** – שסתם שער שלו ואבדיה למפתחיה, כך עשה אליהו נעל לשערי מטר ולבסוף אבד המפתח של גשמים, שלא נפתח השער של מטר על ידו (רש"י). כיון שאמר מתחלה כי אם לפי דברי, דמשמע שעל ידו יפתח שער המטר, ושוב הוצרך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו, כמו שנאמר ואתנה מטר, הוה ליה כאלו אבד המפתח ממנו (מהרש"א). אמר ליה אליהו איתו הך דתחיית המתים ושקול הא דגשמים והכי מסתבה מיד כיון שניטל ממנו מפתח של גשמים אמר לו לך הראה את אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (קדן אורה). **שלושה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא** – דהא דקאמר שלא נמסרו לומר שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם (תוספות). דיש דברים שנמסרו לשליח שיפתח ויסגור, אבל בהני ג' כשהקב"ה פותח אז נותן רשות לשליח הממונה עליהן (שפת אמת).

ליקוטא דתלמודא

שנינו (סנהדרין קיג.) גבי אליהו שקיבל מפתח של גשמים:

ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד חי ה' אלהי ישראל [אשר עמדתי לפניו] אם יהיה [השנים האלה] טל ומטר [כני אם לפי דברי] בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא, וקם ואזל.

עוד שנינו שם דלא נתנו לו כל הג' מפתחות:

כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה, כתיב ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה, וכתיב ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית. בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים, אמרי ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה, ושל גשמים, ושל תחיית המתים. יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב. אייתי הא ושקיל האי, דכתיב לך הראה אל אחאב [ואתנה] מטר. דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה.

עוד שנינו (תענית ב.) גבי אותם ג' מפתחות:

אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים. מפתח של גשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו. מפתח של חיה דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה, דכתיב פותח את ידך וגו'. ורבי יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא, אמר לך גשמים היינו פרנסה.

שלו ואבדיה למפתחיה, כך עשה אליהו נעל לשערי מטר ולבסוף אבד המפתח של גשמים, שלא נפתח השער של מטר על ידו (רש"י). כיון שאמר מתחלה כי אם לפי דברי, דמשמע שעל ידו יפתח שער המטר, ושוב הוצרך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו, כמו שנאמר ואתנה מטר, הוה ליה כאלו אבד המפתח ממנו (מהרש"א). אמר ליה אליהו איתו הך דתחיית המתים ושקול הא דגשמים והכי מסתבה מיד כיון שניטל ממנו מפתח של גשמים אמר לו לך הראה את אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (קדן אורה). **שלושה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא** – דהא דקאמר שלא נמסרו לומר שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם (תוספות). דיש דברים שנמסרו לשליח שיפתח ויסגור, אבל בהני ג' כשהקב"ה פותח אז נותן רשות לשליח הממונה עליהן (שפת אמת).

האידינא אליבא דשמעתא

אופן הנהגת ה' במפתחות חיה גשמים תחיית המתים

חיה: גבי מפתח של חיה אמרו ז"ל (וזהר מדרש הנעלם ח"א קיז). דהקב"ה בודק האם ראוי לילד להולד, וז"ל: 'אמר רבי שמעון מפתח של חיה בידו של הקדוש ברוך הוא היא, ובעוד שהיא יושבת על המשבר הקדוש ברוך הוא מעיין באותו הולד אם ראוי הוא לצאת לעולם, פותח דלתות בטנה ויוצא, ואם לאו סוגר דלתותיה ומתו שניהם'. ע"כ. ובפנים יפות (דברים פרק כו) כתב דהכל תלוי בתפלה, וז"ל: 'וכן מצינו גבי חנה שהתפללה בלחש מפני שהתפללה על בנים, ומפתח של חיה ביד הקדוש ברוך הוא כדאיתא שם, ומזה למדו חז"ל כל המיחד תפילתו להקב"ה יתפלל בלחש אפילו בכל לשון'.

פרנסה: אמרו ז"ל (מדרש תהלים מזמור קל"ו) דהפרנסה היא מידו של הקב"ה לבד, וז"ל: 'קשה הפרנסה מן הגאולה, שהגאולה על ידי שליח, שנאמר המלאך הגואל אותי, והפרנסה על ידי הקדוש ברוך הוא, שנאמר האלהים הרועה אותי'. ע"כ. עוד אמרו (פסחים קיח). בענין אמירת הלל הגדול, וז"ל: 'אמר רבי יוחנן מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה'.

גשמים: אמרו ז"ל (תענית ב). דהגשמים תלויים בתפלה, וז"ל: 'ומנא לן ד[גשמים] בתפלה, דתניא לאהבה את ה' אלהים ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. וכתבי בתריה ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש'. ע"כ. וכתב בספר לב אליהו (דברים עמוד ר"ט) שטעם הדבר שהגשמים אין להם משטר קבוע הוא כיון שכל העולם כולו תלוי בגשמים, ורצה הקב"ה שישא האדם עיניו למרום ויבקש עליהם.

תחיית המתים: כתב באבודרהם (שמונה עשרה) שמפתח תחיית המתים אינו רק לעתיד לבוא, אלא אף כלפי מי שנוטה למות, וז"ל: 'ועוד הולך ומפרש כיצד מוחיה מתים ברחמים רבים, כי הוא סומך נופלים על שם סומך ה' לכל הנופלים, כי פעמים שיפול אדם ויחשבוהו הרופאים כמת והשם סומכו ומחיהו'.

ובטעם הדבר שג' דברים אלו נקראים מפתחות כתב המהר"ל (גבורות ה' פנ"ב), וז"ל הנצרך לעניינו: 'מפני כי אלו הדברים השלשה, והם מטר חיה תחיה, הם אינם בפעל ויוצאים אל הפעל אחר שלא היו בפעל, ואין המוציא רק מי שהוא בפעל לגמרי, וזה השם יתברך שהוא בפעל הגמור, לפיכך באלו דוקא כתב לשון פתיחה כי אלו דברים נחשבים יציאה לפעל'.

האם מפתחות אלו לא נתנו כלל לידי שליח

כתב בתוספות (תענית ב. ד"ה שלשה) שלא נמסרו לשליח לתמיד, אלא מידי פעם כפי הענין, וז"ל: 'דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח, אינו רוצה לומר שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם'. ע"כ. ובמסילת ישרים (פרק כו) כתב שאף שלא נמסרו לשליח, מכל מקום יש דרך במעלות הדבקות בה', שאפשר להגיע לדרגה גבוהה עד שימסר בידו מפתח של אחד מג' האלו, וז"ל הנצרך לעניינו: 'כללו של דבר ענין הקדושה הוא שיהיה האדם דבק כל כך באלוהיו, עד שבשום מעשה אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, ויכול להגיע דבקותו אל מעלה כל כך גדולה, שכבר ימסר בידו מפתח של תחיית המתים, כמו שנמסר לאליהו ולאלישע, הנה הדבק בו יתברך דבקות גמור, יוכל למשוך ממנו יתברך אפילו משך החיים עצמם'.

כיצד יכולים בני אדם לפעול בג' עניינים אלו

כתב הרמב"ן (תענית טו). דמה שאמרו ז"ל שמתעניין הציבור על הגשמים, אינו רק על הגשמים אלא על כל שאר הצרות. והרמב"ם (הלכות תעניות פ"ג ה"י) כתב דתעניות אלו נגזרות רק בארץ ישראל. ועיין בכסף משנה שם שביאר שלאמיתו של דבר דעת הרמב"ם היא שאף בחוץ לארץ מתעניין. וברש"י (בראשית ב ה) כתב דכל עניינו של הגשם הוא שיורד רק על ידי תפלה, וז"ל: 'ומה טעם לא המטיה, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים'.

ואמרו חכמינו (בראשית רבה יג טז) דהגשמים עצמם מביאים טובה לעולם בכל שאר העניינים, וז"ל: 'והשקה את כל, רבי אליעזר בשם רבי יוסי בר זמרא אמר הכל מתברך, משא ומתן מתברך, והפרגמטוטין מרויחין, ר' יוחנן בר לוי אמר אף מוכי שחין מרויחין, רבי חייא בר אבא אמר אף החולין מרויחין, ואיבריהון רפין עליהם'. ע"כ. עוד אמרו חכמינו (תענית ז:) דיום הגשמים מביא איתו ישועה כללית, וז"ל: 'אמר רב אושעיא גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו, שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע'. ע"כ. אמנם יש להזהר שתהיה התפילה ראויה, בכדי לא להטריח על המקום, וכמו שכתב הב"ח (או"ח סימן ק"ז), וז"ל: 'ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עצירת גשמים בימות החמה לשאול בציבור ותן טל ומטר בשומע תפילה ונאסף כל אחד לעמיו באותה שנה ותלו הדבר בדאטרחו קמי שמיא'.

אילו היו
יודעים
גודל שכר
עניית אמן
יהא שמא
רבא,היו
רודפים
אחריה
כמוצא
שלל רב
(פלא יועץ)

מראי מקומות

- א. סנהדרין קיג.
- ב. תענית ב.
- ג. וזהר מדרש הנעלם ח"א קיז.
- ד. פנים יפות דברים פרק כו.
- ה. מדרש תהלים מזמור קל"ו.
- ו. פסחים קיח.
- ז. לב אליהו דברים עמוד ר"ט.
- ח. אבודרהם שמונה עשרה גבורות ה' פנ"ב.
- י. תענית ב. תוד"ה שלשה.
- יא. מסילת ישרים פרק כו.
- יב. רמב"ן תענית טו.
- יג. רמב"ם הלכות תעניות פ"ג ה"י.
- יד. רש"י בראשית ב ה.
- טו. בראשית רבה יג טז.
- טז. תענית ז.
- יז. ב"ח או"ח סימן ק"ז.